

دو گروه اثرات اجتماعی- فرهنگی گردشگری

چنانچه می‌دانیم فرآیند گردشگری، بدون اثرات جانبی نیست و می‌تواند از جنبه‌های مختلف اثراتی را برای گردشگر و مقصد به دنبال داشته باشد. بخشی از این اثرات، اثرات فرهنگی- اجتماعی است. مقصود از اثرات منفی فرهنگی- اجتماعی گردشگری، اثرات افراطی و خارج از اعتدالی است که تجربه سفر بر فرد، خانواده و جامعه (به‌ویژه جامعه میزبان) از خود به‌جا می‌گذارد. بنابراین به‌علت بروز اثرات گوناگون بر افراد و جوامع است که در مطالعات گردشگری موضوعات مربوط به اثرات فرهنگی- اجتماعی تحت عنوان مقوله‌ای کلی‌تر با نام «جامعه‌شناسی گردشگری» مورد بررسی و ارزیابی قرار می‌گیرد.

شاید تفاوت عمده اثرات فرهنگی- اجتماعی با دو تاثیر عمده دیگر گردشگری (اقتصادی و زیست‌محیطی) به گستردگی ابعاد این تاثیر بازمی‌گردد؛ زیرا در بسیاری از موارد این قابلیت را دارد که حتی جنبه‌ای فرامرزی پیدا کند و بر وجهه یک مقصد، تاثیرات نامطلوبی بگذارد؛ تاثیراتی که تصحیح آن در ذهن گردشگران و مشتریان بالقوه، نیازمند صرف زمان و هزینه گزافی خواهد بود. به‌علاوه باید به این نکته نیز توجه داشت که به‌دلیل وجود هم‌پوشانی میان هر سه اثر عمده گردشگری، یک اثر منفی فرهنگی- اجتماعی (مانند بروز تضاد و تنش میان گردشگر و جامعه میزبان) اغلب می‌تواند موجب پدید آمدن حداقل یک نوع تاثیر دیگر، به‌عنوان مثال اقتصادی (از طریق کاهش ورود گردشگر به یک منطقه) شود.

منشأ اثرات به دو بخش عوامل مربوط به گردشگر و عوامل مربوط به مقصد تقسیم می‌شود. در همین راستا نیز می‌توان برخی محرک‌های بروز اثرات فرهنگی- اجتماعی از قبیل تاثیر نمایشی گردشگران و فعالیت‌های انتخاب شده از سوی آنان را به عوامل مربوط به گردشگر و برخی از اثرات همچون زیست‌پذیری فرهنگ میزبان و روند توسعه گردشگری را به عوامل مربوط به مقصد نسبت داد. گردشگران در طول اقامت خود در یک اجتماع یا ناحیه، با افراد و نهادهای حاضر در آن روابط اجتماعی برقرار می‌کنند که جنس آن با نوع و شیوه ارتباط جمعیت بومی با یکدیگر بسیار متفاوت است. این کنش و واکنش میان جمعیت میزبان و گردشگران، منشأ پدیدار شدن اثرات گوناگون فرهنگی- اجتماعی است که بسته به نوع ارتباط و تعامل می‌تواند موجب بروز اثرات مثبت یا منفی شود.

راه‌های کنترل اثرات

اما آنچه بر شدت و گستردگی این اثرات تاثیر می‌گذارد نحوه کنترل و مدیریت فعالیت‌های گردشگری است. یکی از شیوه‌های موثر در این زمینه، ایجاد توازن میان بخش‌های اقتصادی فعال (ذی‌نفعان گردشگری) و مردم جامعه میزبان است؛ یعنی به‌همان میزان که فعالیت‌های گردشگری باید در جهت منافع افراد و نهادهای درگیر در صنعت گردشگری باشد، باید اثرات مثبت حضور گردشگران در یک مقصد مانند توزیع عادلانه درآمد گردشگری و احترام به قوانین و سنت‌های جامعه میزبان، برای مردم بومی قابل درک و لمس باشد و آنان بدانند که دغدغه‌ها و اولویت‌های آنان نیز از سوی برنامه‌ریزان و تصمیم‌گیرندگان گردشگری در سطح کلان، مورد توجه و تایید قرار گرفته است. در شرایطی که تفاوت اقتصادی و فرهنگی قابل ملاحظه‌ای میان گردشگران و جامعه بومی وجود داشته باشد، بهره‌گیری از این سیاست می‌تواند نقش قابل ملاحظه‌ای در پیشگیری از بروز تقابل و تنش میان این دو گروه ایفا کند.

یکی دیگر از مواردی که قادر است تا بر نوع و شدت اثرات فرهنگی-اجتماعی تاثیر بگذارد، الگوی مسافرتی است که از سوی گردشگر، برگزیده می‌شود؛ مساله‌ای که خود تابعی از ویژگی‌های فردی همچون سن، جنسیت، تحصیلات، سبک زندگی و طبقه اجتماعی گردشگر است. به عنوان مثال، احتمال کمتری می‌رود که یک گردشگر مطلع و تحصیل کرده، در طول سفر مرتکب بزهکاری شده یا به جهت ناآگاهی، به قوانین و سنت‌های جامعه میزبان که موجب خشم مردمان آن می‌شود بی‌احترامی کند. باتوجه به آنچه تا این جا گفته شد، از جمله مهم‌ترین اثرات فرهنگی-اجتماعی گردشگری می‌توان به موارد ذیل اشاره کرد:

اثرات مثبت: بهبود کیفی زندگی؛ ارتقای تبادلات فرهنگی؛ تغییر مثبت در ارزش‌ها و سنت‌ها؛ بهبود درک جوامع مختلف؛ افزایش تقاضا برای ارائه و نمایش آثار فرهنگی و تاریخی؛ بردباری بیشتر در برابر تفاوت‌های اجتماعی.

اثرات منفی: تاثیرات ناخوشایند زبانی و فرهنگی؛ افزایش قاچاق؛ تغییرات ناخواسته بر سبک زندگی؛ بروز تغییرات منفی در ارزش‌ها و سنت‌ها؛ تغییر محل زندگی افراد بومی در نتیجه توسعه گردشگری؛ تغییر در ساختار گروه‌های اجتماعی.

سفر، تاثیر انکارناپذیری بر ارتقای درک ملت‌ها از یکدیگر و احترام متقابل میان آنها دارد. بنابراین، سیاست‌های دولت در زمینه افزایش اطلاع‌رسانی و تشویق مردم به سفر، به‌ویژه سفرهای داخلی، در راستای آگاه کردن شهروندان با دیگر بخش‌های کشورشان و احترام به بناها و آثار ملی و محلی بسیار مهم است. اغلب آثار منفی فرهنگی-اجتماعی گردشگری، اگر نگوئیم همه آنها، با برنامه‌ریزی و مدیریت صحیح می‌توانند تعدیل یا حذف شوند و در چنین شرایطی است که گردشگری می‌تواند بدون تحمیل هزینه‌های سنگین به جامعه در جهت توسعه پایدار قدم بردارد. از سوی دیگر، وضع قوانین و دستورالعمل‌های روشن و روزآمد برای فعالان گردشگری و شیوه بهره‌برداری از منابع گردشگری، توجه به بحث آموزش و اطلاع‌رسانی در سطح عمومی، توسعه متناسب زیرساخت‌ها و روساخت‌های گردشگری، ملموس کردن اثرات مثبت گردشگری برای افراد جامعه و ایجاد تعادل میان عرضه و تقاضای گردشگری، می‌تواند نقش عمده‌ای در کنترل اثرات گردشگری-به‌ویژه اثرات فرهنگی-اجتماعی- ایفا کند.

منبع: محمدرضا گوهری- کارشناس ارشد اکوتوریسم از دانشگاه ایالتی وسترن استرالیا- خبرگزاری دنیای اقتصاد